

LIČNI STEČAJ

UOPŠTE O LIČNOM STEČAJU

Da bi mogli da govorimo o ličnom stečaju, moramo, prvo, odgovoriti na pitanje ko bi mogao da bude subjekt takvog stečaja. Pojam lični stečaj upućuje na fizička lica, iz čega bi moglo da se zaključi, da bi sva fizička lica mogla da budu subjekti ovakvog stečajnog postupka, koji se mora razlikovati od stečaja otvorenog nad pravnim licem. Međutim, pre nego što odredimo ko može biti dužnik u postupku ličnog stečaja, moramo reći da je lični stečaj samo jedan od termina koji se koristi za označavanje stečaja koji se vodi protiv fizičkih lica. Osim tog termina, koristi se i termin individualni stečaj, kao i termini koji se vezuju za konkretnu kategoriju fizičkih lica.

Inače, lični stečaj možemo da odredimo kao podgranu stečajnog prava ili kao vrstu stečaja. Stečaj se može pokrenuti, kako protiv pravnih, tako i protiv fizičkih lica, ali kada govorimo o opštim pravilima stečajnog postupka, mislimo, pre svega, na stečaj koji se pokreće protiv pravnih lica. Činjenica je da su oba postupka povezana kroz zajednička načela i institute postupka. Međutim, kada govorimo o toj povezanosti, govorimo da se pravila "opšteg" stečajnog postupka primenjuju u postupku ličnog stečaja. Pravila ličnog stečaja se ne primenjuju u stečaju protiv pravnih lica. Striktna podela između ličnog stečaja i stečaja pokre-

Prof. dr Vladimir Čolović, naučni savetnik Instituta za uporedno pravo, Beograd.

nutog protiv pravnih lica, zahteva i primenu posebnih instituta u postupku ličnog stečaja.

Na početku, reći ćemo da se lični stečaj sprovodi nad imovinom fizičkog lica, a ne nad samim licem, što je slučaj kod pravnih lica. Posledice stečaja se takođe razlikuju, jer kod stečaja pravnog lica dolazi do prestanka pravnog lica, odnosno, dolazi do brisanja iz registra u koji je upisano. Međutim, kod ličnog stečaja, jedan od osnovnih principa je, upravo, nov finansijski početak dužnika ("fresh start") – rehabilitacija dužnika. Cilj ličnog stečaja je što pre osposobiti insolventnog dužnika da se vrati na kreditno tržište i ponovo zadužuje, jer je to začarani krug u okviru koga funkcioniše razvijena kreditna privreda.¹ S druge strane, neće uvek doći do potpune rehabilitacije dužnika – fizičkog lica, odnosno, u takvim situacijama je bitno da dužnik izmiri svoje obaveze prema poveriocima, ali posledice za dužnika mogu biti veoma teške, čemu će, kasnije, biti reči.

Ono što predstavlja najveći problem za regulisanje ličnog stečaja jesu kategorije fizičkih lica protiv kojih može biti pokrenut stečajni postupak. Praktično, imamo tri kategorije fizičkih lica – stečajnih dužnika. To su: lice koje se bavi privrednom delatnošću – preduzetnik; član društva lica – ortak u ortačkom društvu i komplementar u komanditnom društvu (videćemo da neka zakonodavstva regulišu stečaj koji se odnosi samo na ovu kategoriju fizičkih lica) i potrošač, odnosno, građanin. Najvažnije pitanje koje se, ovde, postavlja, odnosi se na primenu istih pravila za sve pomenute kategorije fizičkih lica, a, naročito, na primenu dva instituta vezanih za lični stečaj – ličnu upravu i oslobođenje od preostalih dugova.

Ranije regulisanje ličnog stečaja u stečajnom zakonodavstvu Srbije – stečaj preduzetnika

Raniji Zakon o stečajnom postupku Republike Srbije (dalje: ZSP)² je regulisao, samo, stečaj preduzetnika kao lični stečaj. No, moramo reći da je i Zakon o prinudnom poravnanju i stečaju iz 1965. godine³ regulisao otvaranje stečaja protiv fizičkog lica, ali samo onog, koji se bavi nekom privrednom delatnošću, uostalom, isto, kao i ZSP. ZSP je određivao da se sva opšta pravila o stečajnom postupku primenjuju i na vođenje stečajnog postupka protiv preduzetnika⁴. ZSP je

¹ Opačić A., *Regulativa individualnog stečaja u pravu Evropske unije*, časopis *Evropsko zakonodavstvo*, br. 37–38/11, Beograd 2011, str. 70.

² Zakon o stečajnom postupku Republike Srbije (Sl. glasnik R. Srbije, 84/04).

³ Zakon o prinudnom poravnanju i stečaju SFRJ (Sl. list SFRJ, br. 15/65 i 21/65).

⁴ Zattila-Jovanović M., Čolović V., *Stečajno pravo*, Beograd 2007, str. 205.

posebno regulisao ličnu upravu preduzetnika. Posvetićemo pažnju postupku lične uprave, obzirom da je ovaj institut interesantan i sa stanovišta vođenja stečajnog postupka protiv ostalih fizičkih lica.

Institut lične uprave predviđa da preduzetnik može, za vreme trajanja stečajnog postupka protiv njega, sam upravljati i raspolagati svojom imovinom, odnosno, stečajnom masom. ZSP je regulisao ličnu upravu preduzetnika u odeljku, koji se odnosi na reorganizaciju stečajnog dužnika, ali sa razlikovanjem ova dva instituta.⁵ S jedne strane, postupak reorganizacije stečajnog dužnika – pravnog lica podrazumeva mogućnost nastavka njegovog poslovanja, iako je protiv njega pokrenut stečajni postupak. Stečajni plan (plan reorganizacije) je glavni akt postupka reorganizacije, od čije sadržine i prihvatanja iste, od strane poverilaca, zavisi da li će stečajni dužnik nastaviti sa radom ili će biti nastavljen stečajni postupak protiv njega. Sa druge strane, lična uprava stečajnog dužnika – preduzetnika, takođe, podrazumeva nastavak njegovog poslovanja, za vreme trajanja stečajnog postupka.

Po odredbama ZSP, stečajno veće (koje je, tada, regulisano u stečajnom zakonodavstvu Srbije) može odrediti ličnu upravu preduzetnika, što znači da stečajni upravnik neće upravljati stečajnom masom dužnika – preduzetnika, već će to on sam činiti, naravno, ako budu ispunjeni uslovi, predviđeni u Zakonu. Dužnik – preduzetnik, kome je određena lična uprava, u svojim obavezama je izjednačen sa stečajnim upravnikom. On je dužan da izvršava sve obaveze, koje se zahtevaju od stečajnog upravnika i može da vrši sva njegova ovlašćenja. Jedina razlika je što dužnik – preduzetnik, kome je određena lična uprava, ne može da prima posebnu naknadu za rad, koja je predviđena za stečajnog upravnika, obzirom da prima platu.⁶ Međutim, nikako ne možemo izjednačiti dužnika – preduzetnika, kome je određena lična uprava, sa stečajnim upravnikom, obzirom da stečajni upravnik vrši nadzor nad sprovođenjem lične uprave od strane dužnika – preduzetnika. Rekli smo da je stečajno veće određivalo ličnu upravu, ali ono je moglo to učiniti, tek, kada se sa tim saglasio poverilac, na čiji zahtev je pokrenut postupak, zatim ako je to stečajni dužnik – preduzetnik sam predložio i ako je bilo verovatno da time neće biti oštećeni interesi poverilaca, kao i da ne bi došlo do produženja stečajnog postupka. Ukoliko je pokretanje stečajnog postupka protiv preduzetnika predložio javni tužilac, tada se lična uprava nije mogla predložiti, bez obzira na ispunjenje napred navedenih uslova. Interesantno je da ZSP predviđao mogućnost ukidanja lične uprave na zahtev odbora poverilaca, kada stečajni upravnik

⁵ Velimirović M., Stečajno pravo, Novi Sad 2004, str. 204.

⁶ Ibidem.

preuzima stečajnu masu.⁷ Znači, odbor poverilaca procenjuje postupke stečajnog dužnika – preduzetnika, kao i interese poverilaca.

Iako stečajni dužnik – preduzetnik sam upravlja svojom imovinom – stečajnom masom, rešenjem, kojim se određivala lična uprava, imenovao se i stečajni upravnik, što znači da on postoji kao subjekt stečajnog postupka od njegovog pokretanja do zaključenja, iako se radi o upravljanju stečajnom masom od strane dužnika. Navedenim rešenjem o određivanju lične uprave, određuje se i krug poslova stečajnog dužnika – preduzetnika, za koje je potrebna saglasnost stečajnog upravnika. Ako se radi o poslovima raspolaganja, za koje važi načelo pouzdanja u javne knjige, tada saglasnost stečajnog upravnika nije potrebna.⁸ Jedan od bitnih poslova, koji, inače, obavlja stečajni upravnik, kod lične uprave obavlja stečajni dužnik. Radi se o sastavljanju popisa imovine dužnika, koja će postati stečajna masa, zatim o listi poverilaca, kao i o pregledu imovine – stečajne mase. U ZSP se nije navodila lista potraživanja, tako da se, tada, moglo postaviti pitanje, da li se primenjivao opšti deo ZSP, u ovoj oblasti, ili se radilo o propustu. Međutim, stečajni dužnik – preduzetnik je imao obavezu da sastavlja navedena dokumenta uz nadzor stečajnog upravnika, obzirom da je on obavezno morao pregledati navedene popise i liste, kao i da je morao obavestiti stečajni sud o ispravnosti navedenih akata, odnosno, morao je navesti na koje njihove delove se mogao staviti prigovor, od strane poverilaca.⁹ Nadzor se, kao što je rečeno, vršio, praktično, prema pravilima, koja su bila predviđena za stečajne upravnike.¹⁰

Lična uprava se, po odredbama ZSP, mogla obustaviti i tada je rešenje o obustavi donosilo stečajno veće. Osim na predlog odbora poverilaca, lična uprava se mogla obustaviti i na predlog poverioca, koji je podneo zahtev za pokretanje stečajnog postupka, samog stečajnog dužnika, stečajnog upravnika, kao i stečajnog sudije. ZSP je predviđao obavezu za stečajno veće, koje se sastojalo u saslušanju stečajnog dužnika, pre donošenja rešenja o obustavi lične uprave. Na rešenje o obustavi lične uprave mogla su se žaliti sva lica, koja su mogla i predložiti istu. To nije važilo i za stečajnog sudiju. Nakon donošenja navedenog rešenja, stečajni upravnik je preuzimao imovinu od stečajnog dužnika – preduzetnika i on je i dalje upravljao njome.¹¹ Postavlja se pitanje, zašto je zakonodavac, u članu 140, odredio da se lična uprava može zameniti upravljanjem imovinom dužnika od strane stečajnog upravnika, na zahtev odbora poverilaca, da bi se, kasnije, ponav-

⁷ Član 140. ZSP.

⁸ Zattila-Jovanović M., Čolović V., nav. delo, str. 207; Član 141. ZSP.

⁹ Član 142. ZSP.

¹⁰ Velimirović M., nav. delo, str. 205.

¹¹ Zattila-Jovanović M., Čolović V., nav. delo, str. 208; Član 143. ZSP.

ljao, odnosno, da bi odredio da odbor poverilaca može predložiti i obustavu lične uprave, pored ostalih, navedenih, predlagača. Da li se time davala prednost odboru poverilaca u odlučivanju o mogućnosti, odnosno, nemogućnosti sprovođenja lične uprave od strane stečajnog dužnika – preduzetnika. S druge strane, u ZSP nije definisano kada se radi o zameni, odnosno, zamenjivanju upravljanja od strane preduzetnika, upravljanjem od strane stečajnog upravnika, tj. kada će doći do obustave lične uprave, kada, takođe, stečajni upravnik preuzima stečajnu masu. Sprovođenje stečajnog postupka protiv stečajnog dužnika – preduzetnika, za koga je doneto rešenje o određivanju lične uprave, vršilo se po odredbama ZSP. Naravno, tu se mislilo na opšte odredbe o stečajnom postupku. U ZSP se navodilo da će se njegove odredbe primenjivati i na postupak likvidacije preduzeća, osim odredaba o reorganizaciji, skupštini i odboru poverilaca, razlučnim poveriocima, pobijanju pravnih radnji, itd.¹² Ova odredba nije najjasnija. Da li se ona odnosila na ličnu upravu ili, uopšte, na primenu opštih odredaba ZSP. Jasno je određeno da se lična uprava može odrediti, samo, u stečajnom postupku.

Smatramo da regulisanje postupka lične uprave, čije se sprovođenje određuje u stečajnom postupku protiv preduzetnika, nije odgovaralo svrsi samog postupka. Naime, preduzetnik, kao dužnik je posebna kategorija stečajnog dužnika u odnosu na ostale. Zatim, stečajnom upravniku je, u ovom postupku, data ključna uloga, što ne odgovara prirodi tog postupka. Isto tako, nije na jasan način određena uloga poverilaca u postupku lične uprave, odnosno, odbora poverilaca, a što se odnosilo na obustavu tog postupka.

Propusti, koji su napravljeni u regulisanju stečaja preduzetnika u ZSP su sledeći: 1) nije predviđen poseban stečajni postupak za preduzetnike; 2) nije jasno razgraničen postupak reorganizacije od postupka lične uprave. Mora se reći, da lična uprava, onako kako je definisana u ZSP, predstavljala jedan od oblika reorganizacije; 3) postupak lične uprave treba da predstavlja jednu vrstu olakšice za dužnika. Po odredbama ZSP, u ovom postupku, određivala se velika uloga stečajnom upravniku i stečajnom veću; 4) trebalo je u ZSP definisati ulogu poverilaca u postupku davanja njihove saglasnosti na pojedine radnje dužnika – preduzetnika u postupku lične uprave. Lična uprava, pre svega, zavisi od poverilaca, tako da smatramo da svaka radnja dužnika – preduzetnika u ovom postupku direktno utiče na njihov položaj; 5) u vezi sa prethodnim, postavlja se pitanje da li se proširuje odgovornost stečajnog upravnika, u postupku lične uprave, prema poveriocima, obzirom da on odlučuje o prigovorima poverilaca na popis imovine i poverilaca, koje sastavlja stečajni dužnik – preduzetnik, jer se iz odredaba ZSP ne vidi da li poverioci mogu imati uvid u te spise; i 6) nije jasno definisano kada je

¹² Zattila-Jovanović M., Čolović V., nav. delo, str. 209; Član 144. ZSP.

stečajni sudija mogao da podnese predlog za obustavu lične uprave. Da li, samo, kada je utvrdio da ne postoje uslovi za taj postupak na osnovu izveštaja stečajnog upravnika ili kada je to učinio na osnovu sopstvenog zaključka. Moramo zaključiti da celovito regulisanje stečajnog postupka protiv preduzetnika podrazumeva i celovito regulisanje samog instituta preduzetnika. To je jedan od uslova, koji je potrebno ispuniti, da bi se izbegli neki od navedenih propusta. Naravno, navedene odredbe ZSP koje su regulisale ličnu upravu preduzetnika moraju predstavljati osnov za buduće regulisanje ovog instituta koji će se ticati i ostalih fizičkih lica, protiv kojih bude mogao da se pokrene stečajni postupak.

Činjenica je da će se u Srbiji posebno regulisati lični stečaj, u okviru kojeg će se regulisati i stečaj preduzetnika, kao i lična uprava. Smatramo da zakonodavac ne bi trebao da pravi propuste kao u prethodnom ZSP, što se, naročito, odnosi na jasnije razgraničenje postupka lične uprave od postupka reorganizacije, iako su ta dva postupka povezana pojedinim elementima, što se odnosi na upravljanje sopstvenom imovinom od strane dužnika.

REGULISANJE LIČNOG STEČAJA U ZEMLJAMA REGIONA

Republika Srpska

U stečajnom zakonodavstvu Republike Srpske (Zakon o stečajnom postupku – dalje: ZSPRS)¹³, predviđeno je da se stečajni postupak može pokrenuti i protiv fizičkih lica. Što se tiče fizičkih lica – dužnika, ZSPRS ih precizno definiše, ne ostavljajući mogućnost drugačijeg tumačenja ovog instituta. ZSPRS dužnika-fizičko lice naziva dužnik pojedinac i definiše da se protiv sledećih kategorija dužnika pojedinaca, može pokrenuti stečajni postupak: komplementar u komanditnom društvu; i osnivač ortačkog društva¹⁴.

To su lica, koja neograničeno odgovaraju svojom imovinom za obaveze poslovnog subjekta, protiv kojeg se pokreće stečajni postupak. ZSPRS je ove dužnike definisao kao dužnike – pojedince. Kada su se usvajale odredbe, koje se odnose na vođenje stečajnog postupka protiv dužnika pojedinca, vodilo se računa i o uslovima, koji egzistiraju u Republici Srpskoj, a koji se odnose na mogućnost pokretanja stečajnog postupka protiv svih fizičkih lica, kao što je to predviđeno u pojedinim zemljama. Ti uslovi još ne postoje, tako da se zakonodavac ograničio

¹³ Zakon o stečajnom postupku Republike Srpske (Sl. glasnik R. Srpske, br. 67/02, 77/02, 38/03, 96/03 i 68/07).

¹⁴ Čolović V., Stečajno pravo, Banja Luka 2012, str. 155.

na lica, navedena u ZSPRS. Bez obzira što ova odredba, o mogućnosti pokretanja stečajnog postupka protiv fizičkog lica, može izazvati dosta nedoumica u našim uslovima, ipak, moramo da kažemo, da se ograničenjem pojma dužnika – pojedinca, po ZSPRS, doprinosi postepenom proširenju pojma stečaja, uopšte¹⁵.

U istom Zakonu, pre izmena i dopuna, bilo je predviđeno da se stečajni postupak može pokrenuti i protiv preduzetnika. Nakon izmena i dopuna, stečaj protiv preduzetnika nije regulisan. Ne bi mogli da odgovorimo, koji je razlog tome. Sa druge strane, možemo postaviti pitanje statusa komplementara i ortaka u stečajnom postupku, koji su lično odgovorni članovi društva. Uopšte, naše pravo, pa tako i prava susednih zemalja, ne poznaju građanski stečaj nad imovinom lično odgovornih članova društva. Ortaci i komplementari solidarno odgovaraju za obaveze, zajedno sa njihovim društvom. Komplementari iz komanditnog društva i inače odgovaraju neograničeno solidarno celokupnom svojom imovinom.¹⁶ Solidarna odgovornost komplementara i ortaka se, jedino, može zahtevati prema pravilima izvršnog postupka, koja se odnose na izvršenje nad imovinom fizičkih lica, ali u korist stečajne mase. U pravnim sistemima, u kojima postoji mogućnost pokretanja građanskog stečaja se, u slučaju stečajnog postupka, pokrenutog protiv društva lica, mora odvojeno tražiti otvaranje stečajnog postupka nad posebnom imovinom ortaka, odnosno, komplementara. Oni odgovaraju solidarno sa svojim društvom, ali ne istovremeno.¹⁷ Treba razlikovati pokretanje stečajnog postupka protiv društva lica od pokretanja stečajnog postupka protiv lično odgovornih članova. S druge strane, nikako ne treba dovoditi u sumnju odgovornost lično odgovornih članova društva lica, ali, kada je u pitanju stečajni postupak, nikako ne možemo govoriti o stečajnom postupku protiv fizičkih lica, kada su u pitanju komplementari i ortaci. ZSPRS ne predviđa ličnu upravu u stečaju. Taj institut nije bio predviđen u stečajnom zakonodavstvu Republike Srpske ni kada je bio regulisan stečaj protiv preduzetnika¹⁸.

Hrvatska

Što se tiče Stečajnog zakona Republike Hrvatske (dalje: SZ)¹⁹, stečajni postupak se može pokrenuti protiv izričito navedenih kategorija fizičkih lica. SZ fi-

¹⁵ Čolović V., nav. delo, str. 156.

¹⁶ Eraković A., Stečajni zakon s komentarom i primjerima, Zagreb 1997, str. 24.

¹⁷ Velimirović M., nav. delo, str. 42.

¹⁸ Čolović V., nav. delo, str. 156.

¹⁹ Stečajni zakon Republike Hrvatske (Narodne novine, br. 44/1996, 29/1999, 129/2000, 123/2003, 82/2006, 116/2010).

zičko lice – dužnika naziva dužnik pojedinac i definiše da to lice može biti trgovac pojedinac i preduzetnik (obrtnik).²⁰ Hrvatski zakonodavac je smatrao, u vreme donošenja SZ, da još nisu sazreli uslovi za regulisanje mogućnosti pokretanja stečajnog postupka protiv svih fizičkih lica.²¹ SZ je na jasan način uredio stečaj fizičkih lica, definišući dužnika pojedinca kao fizičko lice koje obavlja neku privrednu delatnost. No, SZ sadrži odredbe, koje se odnose na dužnika – pojedinca, a koje se odnose na oslobođenje od preostalih obaveza.²² Naime, potraživanja, koja nisu namirena od strane poverilaca, u toku stečajnog postupka, mogu biti namirena nakon zaključenja istog, iz imovine dužnika – pojedinca. On i dalje za njih odgovara, tako da se poverioci iz njegove imovine mogu naplatiti. Međutim, na predlog dužnika – pojedinca, stečajni sudija može doneti odluku o oslobođanju od preostalih obaveza.²³ Dužnik mora da izjavi da će sva založiva potraživanja iz radnog odnosa, kao i druga potraživanja, ustupiti za vreme od sedam godina povereniku, koga određuje sud.²⁴ Navedeni rok se računa od dana zaključenja stečajnog postupka. Stečajni sud će odbiti navedeni predlog dužnika, ako bilo ko od stečajnih poverilaca bude, na završnom ročištu, protiv takve odluke, odnosno, ako postoje uslovi za odbijanje predloga dužnika – pojedinca.²⁵ Ako, sa druge strane, nema osnova za odbijanje predloga dužnika, tada sud donosi rešenje o oslobođanju od preostalih obaveza dužnika – pojedinca.²⁶ To rešenje će sadržati i uslove, kojih će se dužnik morati da pridržava, za vreme navedenog roka od sedam godina. Ti uslovi su sledeći: a) da se dužnik bavi primerenim zanimanjem; b) da preda imenovanom povereniku polovinu imovine, koju je stekao nasledstvom; c) da prijavi povereniku i stečajnom sudu svaku promenu prebivališta i mesta zaposlenja; d) da se obaveže da neće utajiti nijedan iznos, koji je obuhvaćen izjavom o ustupanju potraživanja, i e) da sve iznose radi namirenja stečajnih poverilaca preda samo povereniku.²⁷

Sud će odlučiti o uskraćivanju oslobođenja od preostalih obaveza, na predlog stečajnog poverioca, ako dužnik – pojedinac, za vreme trajanja ustupanja, povredi navedene dužnosti i time ošteti poverioce.²⁸ Posle isteka roka od sedam

²⁰ Član 3, st. 1. SZ.

²¹ Dika M., *Insolvenčno pravo*, Zagreb 1998, str. 24.

²² Član 282. SZ.

²³ Eraković A., *nav.delo*, str. 16.

²⁴ Član 283, st. 2 SZ.

²⁵ Član 285, st. 1. SZ.

²⁶ Član 287, st. 1. SZ.

²⁷ Član 291, st. 1. SZ.

²⁸ Član 292, st. 1. SZ, Dika M., *nav. delo*, str. 86.

godina ili pre toga, sud će doneti rešenje o oslobađanju dužnika preostalih obaveza.²⁹ To rešenje deluje prema svim poveriocima. Međutim, sud, na predlog bilo kog stečajnog poverioca, može opozvati oslobođenje od preostalih obaveza dužnika – pojedinca, ako utvrdi, naknadno, da je povredio neku od svojih dužnosti.³⁰ Praktično, tom odredbom se upozorava dužnik – pojedinac da mora savešno izvršavati svoje obaveze za vreme trajanja perioda ustupanja, obzirom da sud, i kasnije, može doneti odluku, kojom se poništava period ustupanja. Naime, kao i kod lične uprave, kod primene ovog instituta se olakšava položaj dužnika. SZ predviđa i postupak lične uprave, koji se razlikuje od postupka lične uprave, koji je, ranije, bio predviđen u zakonodavstvu Srbije.

Situacija u stečajnom zakonodavstvu Hrvatske, po pitanju regulisanja ličnog stečaja će se menjati. Naime, u januaru 2011. godine Vlada Republike Hrvatske je usvojila smernice o uvođenju instituta ličnog bankrota. Time je praktično počeo rad na zakonodavstvu koji će regulisati ovu vrstu stečaja. Po navedenim smernicama, postupak ličnog stečaja mogao bi da pokrene dužnik ili poverilac. Nadležni sud bi odlučivao o postojanju uslova za pokretanje tog postupka. Isto tako, sud bi pozivao stranke da imenuju poverenika. Ako se stranke ne bi mogli dogovoriti o povereniku, sud bi ga imenovao sa liste registrovanih poverenika, advokata, sudskih veštaka, itd. Poverenik bi imao zadatak da upućuje stranke na neki od neformalnih organa, pred kojim bi se mogle dogovoriti o uređenju obaveza dužnika, a ako dogovor ne bi bio postignut u roku od 6 meseci, tada bi poverenik sačinio listu svih poverilaca i dužnikovih obaveza, a, isto tako, dao bi i svoj predlog plana uređenja dužnikovih obaveza. Oba dokumenta poverenik bi bio obavezan da podnese sudu. Nakon toga, sud bi saslušao dužnika i poverioce, a zatim, doneo odluku o sprovođenju plana koji je predložio poverenik ili o ličnoj upravi, odnosno, o mogućem oslobađanju od dugova. Hrvatska Vlada je, u navedenim smernicama, predvidela i formiranje registra potrošača, protiv kojih je pokrenut stečajni postupak³¹.

Slovenija

U Sloveniji se primenjuje Zakon o ličnom stečaju, koji ima osnov u američkom modelu ove vrste stečaja. Lični stečaj u Sloveniji mogu da pokrenu duž-

²⁹ Član 296, st. 1. SZ.

³⁰ Član 299, st. 1. SZ.

³¹ Garašić J., Kako zakonski regulirati "osobni stečaj" u Hrvatskoj, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 61, br. 5, Zagreb 2011, str. 1492.

nik i poverilac pred sudom koji imenuje stečajnog upravnika. Sva dužnikova imovina se prodaje i iz nje se namiruju poverioci. Dve glavne faze postupka su stečaj i oslobođenje dužnika od obaveza koje se nisu namirile u stečaju. Oprost dugova je moguć nakon dve do pet godina provere dužnika, o čemu odlučuje stečajni upravnik. U tom periodu, dužniku se uzima 2/3 prihoda za namirenje dugova. U slovenačkom Zakonu postoji i pojam "ponavljača", što znači da lice, koje je ušlo u lični stečaj, to ne može učiniti ponovo u sledećih 10 godina³².

Regulisanje ličnog stečaja u Nemačkoj

Posvetićemo pažnju najbitnijim odredbama nemačkog stečajnog zakonodavstva koje se odnose na stečaj fizičkih lica, odnosno, na lični stečaj. Naime, nemački Insolvenzordnung³³ predviđa poseban stečajni postupak za potrošače i "male" preduzetnike koji više ne obavljaju privrednu delatnost i koji imaju manje od 20 poverilaca, odnosno, protiv kojih ne postoje potraživanja iz radnopravnih odnosa. U tom postupku se odstupa od pravila koja se primenjuju u opštem stečajnom postupku. Za druge kategorije fizičkih lica predviđen je opšti stečajni postupak, bez primene pravila posebnog stečajnog postupka, koja se primenjuju na stečaj potrošača.³⁴

Prva karakteristika ove vrste stečajnog postupka odnosi se na prethodni pokušaj vansudskog poravnanja između dužnika i poverilaca kojim bi se pokušalo uređivanje dužnikovih obaveza. Dužnik, kod predlaganja pokretanja posebnog stečajnog postupka, mora da podnese i posebnu potvrdu koja je izdata od tzv. "podobne službe" ili "podobnog lica" u kojoj mora biti navedeno da je pokušano vansudsko poravnanje sa poveriocima i to u zadnjih šest meseci, od dana podnošenja predloga za pokretanje posebnog stečajnog postupka³⁵. Međutim, ukoliko je poverilac podneo predlog za pokretanje posebnog stečajnog postupka protiv potrošača ili bivšeg "malog" preduzetnika, tada sud mora da da mogućnost dužniku da i on sam podnese predlog za pokretanje tog postupka, pa ako to dužnik i učini, on mora, prvo, da pokuša da zaključi vansudsko poravnanje sa poveriocima.³⁶

³² Ivanjko Š., Uloga stečaja fizičkih osoba na finansijskom tržištu, 4. okrugli stol, Zagreb 2008, prezentacija.

³³ Insolvenzordnung, 5.10.1994. (BGBl. I P. 2866), 22.3.2005 (BGBl. I P. 837) (1.4.2004).

³⁴ Garašić J., nav. delo, str. 1493.

³⁵ Garašić J., nav. delo, str. 1494; Introduction to German Insolvency Law, str. 8, http://www.justiz.nrw.de/WebPortal_en/projects/ieei/documents/public_papers/german_insolvency.pdf (pristup: 14.04.2012.); par. 305, st. 1, br. 1 Insolvenzordnung.

³⁶ Par. 306 st. 3, reč. 1–3. Insolvenzordnung.

Vansudsko poravnanje se ne sprovodi samostalno. Naime, dužnik se mora obratiti “podobnoj službi” ili “podobnom licu” koje određuje svaka savezna država Nemačke. U Zakonu se ne određuje sadržaj plana, tako da on zavisi od autonomije stranaka.³⁷ Da bi se vansudsko poravnanje zaključilo, potrebna je izričita saglasnost svih poverilaca. Zaključeno vansudsko poravnanje ima učinak vansudske nagodbe, tako da ne predstavlja izvršni naslov, ali je moguće da se dužnik podvrgne izvršenju za ugovorene obaveze putem javnobeležničke isprave. Ukoliko dođe do zaključenja vansudskog poravnanja, neće se pokretati stečajni postupak.³⁸ Međutim, ako se poverioci ne dogovore sa dužnikom o regulisanju njegovih dugova, tada će “podobna služba” ili “podobno lice” izdati potvrdu o neuspehom pokušaju zaključenja vansudskog poravnanja, tako da, tada, dužnik može predložiti pokretanje stečajnog postupka.

Ukoliko nakon odbijanja poverilaca da prihvate vansudsko poravnanje, dužnik odluči na pokretanje stečajnog postupka, tada on mora zajedno sa predlogom za pokretanje postupka podneti odgovarajuću dokumentaciju koja je navedena u Zakonu.³⁹ Ako to dužnik ne učini, sud će ga pozvati da, u roku od mesec dana, ukloni taj nedostatak. Ako on to ne učini ni u navedenom periodu, smatraće se da je predlog za pokretanje stečajnog postupka povučen. Ali, ako navedeni predlog sadrži sve potrebne dokumente, tada će se, ponovo, pokušati sa zaključenjem vansudskog poravnanja sa poveriocima, ali, sada, u okviru sudskog postupka. Sud će dostaviti poveriocima (koje je dužnik imenovao) plan za regulisanje dužnikovih obaveza, kao i pregled dužnikove imovine sa pozivom da se, u prekluzivnom roku od mesec dana, izjasne o tim dokumentima. Poverioci moraju biti upozoreni da će njihova potraživanja prestati, ako u roku od mesec dana ne ispitaju navedeni popis i ako ne dopune podatke o svojim potraživanjima.⁴⁰

Ako se poverilac ne izjasni o predloženom planu u roku od mesec dana, smatra se da je pristao na plan. U svakom slučaju, ako je više od polovine poverilaca pristalo na plan i ako iznos njihovih potraživanja prelazi polovinu ukupnog iznosa potraživanja, tada, na predlog nekog od poverilaca ili dužnika, sud može doneti odluku o odobrenju plana, tako da nedostatak pristanka na plan nekog od poverilaca neće uticati na prihvatanje plana.⁴¹ Plan ima učinak sudskog poravnanja.⁴²

³⁷ Garašić J., nav. delo, str. 1495.

³⁸ Garašić J., nav. delo, str. 1496.

³⁹ Par. 305, st. 1 Insolvenzordnung.

⁴⁰ Par. 307, st. 1, reč. 1–2 Insolvenzordnung.

⁴¹ Par. 309, st. 1, reč. 1 Insolvenzordnung; Introduction to German Insolvency Law, str. 9.

⁴² Garašić J., nav. delo, str. 1496–1499.

Međutim, ako, u okviru sudskog postupka, plan nije prihvaćen, tada se nastavlja postupak povodom predloga za pokretanje posebnog stečajnog postupka koji je mirovao.⁴³ Važno je naglasiti da prema Zakonu ne mora, u svim slučajevima, nakon podnošenja predloga za pokretanje stečajnog postupka, doći do pokušaja zaključenja vansudskog poravnjanja. Sud će, nakon saslušanja dužnika, odmah doneti odluku o nastavku postupka po predlogu, ako se plan za regulisanje dužnikovih obaveza, po njegovoj slobodnoj proceni, neće prihvatiti.⁴⁴ Znači, sud ima i diskreciono ovlašćenje da odluči o mogućnosti prihvatanja plana.

Osnovne karakteristike stečajnog postupka protiv potrošača i "malih" preduzetnika

U stečajnom postupku protiv potrošača i "malih" preduzetnika se ne održava izveštajno ročište, već, samo, ispitno.⁴⁵ Isto tako, u ovom postupku se ne imenuje stečajni upravnik, već poverenik. Ali, poverenik se ne imenuje odlukom kojom se najavljuje moguće oslobođenje od duga, kao što je to slučaj u opštem stečajnom postupku, već rešenjem o pokretanju ovog stečajnog postupka.⁴⁶ Odredbe o pravima i dužnostima stečajnog upravnika koje se primenjuju i u opštem stečajnom postupku, na odgovarajući način se primenjuju i u ovom stečajnom postupku. Takođe, u ovom stečajnom postupku se primenjuju i posebna pravila o unovčenju predmeta stečajne mase, kako bi se minimizirali troškovi unovčenja. Na predlog poverenika, sud može odlučiti da će se od unovčenja predmeta stečajne mase delom ili u celosti odustati, kada će se dužniku odrediti rok, u kome on mora da plati povereniku iznos koji odgovara iznosu mase koja bi se, inače, podelila, stečajnim poveriocima⁴⁷.

U praksi, dužnik, obično, utiče na poverenika da stavi predlog za odustajanje od unovčenja, ako ne želi da se odrekne nekog predmeta stečajne mase, posebno, ako za njega taj predmet ima neku ličnu vrednost.

Oslobođenje od preostalih dugova

Vrlo kratko ćemo posvetiti pažnju i odredbama koje se odnose na oslobođenje od preostalih dugova. Sud, naime, može da donese odluku o predlogu duž-

⁴³ Par. 311 Insolvenzordnung.

⁴⁴ Par. 306, st. 1. reč. 3 Insolvenzordnung.

⁴⁵ Par. 312, st. 1, reč. 2 Insolvenzordnung.

⁴⁶ Par. 313, st. 1, reč. 1. i 2 Insolvenzordnung.

⁴⁷ Par. 314, st. 1, reč. 1-2 Insolvenzordnung.

nika za oslobođenje od preostalih dugova, nakon isteka roka u kome je dužnik obavezan da uplati povereniku iznos koji odgovara onom iznosu koji bi se dobio unovčenjem stečajne mase za raspodelu poveriocima.⁴⁸ Sud će, isto tako, na predlog nekog od stečajnih poverilaca, doneti odluku kojom odbija najavu oslobođenja od preostalih dugova, ako dužnik ni u roku od dve nedelje, nakon proteka prvobitno određenog roka, ne uplati iznos povereniku. Sud je dužan da na takvu posledicu upozori dužnika, kod određivanja dodatnog roka od dve nedelje za uplatu iznosa.⁴⁹

Dužnik je obavezan da se, prilikom podnošenja predloga za pokretanje stečajnog postupka, izjasni da li želi da se koristi institutom oslobađanja od preostalih dugova ili ne.⁵⁰ Ako želi time da se koristi, tada on mora zajedno sa predlogom za pokretanje stečajnog postupka ili odmah nakon podnošenja tog predloga, da podnese i predlog za oslobođenje od preostalih dugova. O tom predlogu sud odlučuje pre zaključenja stečajnog postupka.

*
* *

Ono što je praksa, do sada, pokazala, jeste da najveći broj potrošača nema dovoljno sredstava da plati troškove stečajnog postupka. Broj tih postupaka u Nemačkoj je veoma mali.⁵¹ Ono što je bitno, odnosi se na to da mora postojati mogućnost da dužnik i poverioci samostalno regulišu svoje međusobne obaveze i potraživanja. Dužnik mora imati mogućnost da sam sačini predlog plana za regulisanje svojih obaveza prema poveriocima. Taj plan bi poverioci mogli dopunjavati svojim predlozima. S obzirom da je reč o vansudskom regulisanju odnosa dužnika i poverilaca, rešenje se ovim strankama ne može nametnuti, pa bi navedeni plan imao pravnu snagu, samo, ako bi bio prihvaćen od strane svih poverilaca. Radilo bi se o vansudskoj nagodbi, koja ima svostvo izvršne isprave, ako bi javni beležnik overio potpise dužnika i poverilaca.⁵²

Koncepcije regulisanja ličnog stečaja u drugim zemljama

U velikom broju zakonodavstva drugih zemalja se reguliše lični stečaj. No, ta zakonodavstva karakteriše i proširenje kruga lica koja mogu biti subjekti lič-

⁴⁸ Par. 314, st. 2, reč. 1. Insolvenzordnung.

⁴⁹ Par. 314, st. 2, reč. 2-3 Insolvenzordnung.

⁵⁰ Par. 305, st. 1, br. 2 Insolvenzordnung.

⁵¹ Garašić J., nav. delo, str. 1505.

⁵² Garašić J., nav. delo, str. 1508.

nog stečaja. Naime, u tim zemljama se određuje da sva fizička lica, bez izuzetka, mogu biti subjekti ličnog stečaja. Posmatrajući uslove, koji moraju biti ispunjeni da bi određeno lice proglasilo bankrot po ovoj povlašćenoj proceduri, razlikujemo zemlje sa liberalnim sistemima, koji propisuju manji broj potrebnih uslova, što naravno rezultira velikim brojem stečaja, dok su, sa druge strane, konzervativni sistemi, sa velikim brojem uslova, što uslovljava vođenje manjeg broja stečaja u datoj zemlji.⁵³

Glavna karakteristika u zakonodavstvima koja pripadaju konzervativnim sistemima, odnosi se na sužavanje kruga potencijalnih subjekata stečaja ili odsustvo oslobođenja od odgovornosti za plaćanje dugova, kao suštine načela novog finansijskog početka, bez koga nema pravog ličnog stečaja. Zemlje konzervativnog sistema možemo podeliti u dve grupe:

1. zemlje koje ne poznaju lični stečaj za sva fizička lica, u koje svrstavamo: -zemlje koje ne regulišu lični stečaj, kao što su: Kina, Mađarska, Ukrajina, Mongolija, Litvanija, i – zemlje čija zakonodavstva propisuju da samo trgovci pojedinci mogu biti subjekti ove vrste stečajnog postupka: Brazil, Italija, Španija, Francuska, Hrvatska, Rumunija, Makedonija.

2. zemlje koje dozvoljavaju svim fizičkim licima da pokrenu stečajni postupak, ali istovremeno ne poznaju institut oslobođenja od odgovornosti za plaćanje preostalih obaveza, kao što su: Češka, Čile ili Egipat.⁵⁴

Inače, kad govorimo o stečaju potrošača, kao jednom obliku ličnog stečaja, u okviru evropskih zemalja, posebna pravila za ovu vrstu stečaja usvojila je Danska 1984. godine, Francuska 1989. godine, Finska i Norveška 1993. godine, Švedska 1994. godine,⁵⁵ Austrija 1995. godine, dok su u Nemačkoj ta pravila stupila na snagu 1999. godine. Holandija i Belgija su nova pravila u ovoj oblasti usvojila 1998. godine.⁵⁶

Posvetićemo, kratko, pažnju pojedinim karakteristikama ličnog stečaja u Francuskoj i SAD. Naime, u Francuskoj postoje povereništva za prezaduženost koja pokušavaju da, u razgovoru sa dužnikom i poveriocima, dođu do plana kako da se reše obaveze dužnika. Jedna od tih mogućnosti jeste lični stečaj, ali on za dužnika predstavlja veliku teškoću. Sva imovina dužnika uključujući i stan ili kuću se prodaje. Dužniku ostaje samo nameštaj, odeća (ne sva) i automobil,

⁵³ Opačić A., nav. delo, str. 71.

⁵⁴ Opačić A., nav. delo, str. 72.

⁵⁵ Niemi-Kiesiläinen J., Consumer bankruptcy in comparison: do we cure a market failure or a social problem? 1999, str. 482, http://www.schuldnerberatungen.at/downloads/infodatenbank/information-englisch/bankruptcy_comparison_sf.pdf (pristup:14.04.2012).

⁵⁶ Garašić J., nav. delo, str. 1488

ali samo ako dokaže da mu je potreban za posao. Nakon što je to učinjeno njegovi dugovi se brišu, ali dužnik i dalje živi na minimumu uz stalni nadzor, tako da su potrebne godine da bi opet mogao da otvori račun u banci, da dobije karticu ili da podigne kredit. Zbog toga ne treba da čudi da samo 20 procenata Francuza traži rešenje za svoje finansijske probleme u ličnom stečaju. Osim toga, u Francuskoj su banke, po zakonu, dužne da odbiju zahtev za davanje kredita građanima, koji su na tzv. "crnoj listi" zbog ranijih neplaćanja dugova.⁵⁷

S druge strane, u SAD, filozofija ličnog stečaja se bazira na naglašavanju nove šanse za pojedinca (*fresh start*), odnosno, u prvi plan se stavljaju interesi dužnika, a rizik se prevlađuje na poverioce kao superiorniju stranu u dužničko – poverilačkom odnosu. Značaj i funkcija kreditnog tržišta u Americi uslovljava ustanovljavanje ovakvog vida individualnog stečaja. On se posmatra kao socijalna funkcija, tvrdeći da omogućava ekonomski rast i zato se upravo radi na afirmisanju pojedinaca da ulaze u poslovne aranžmane, da se kreditno zadužuju, a u slučaju bankrota, garantuje im se brza reintegracija u društvo, omogućava brz povratak na kreditno tržište i ponovno zaduživanje, što se pozitivno reflektuje na ekonomski rast jedne zemlje.⁵⁸ Američki Stečajni zakon propisuje oslobođenje fizičkog lica većine dugova koji su nastali pre otvaranja stečajnog postupka, sa garantovanjem zadržavanja svih primanja posle podnošenja predloga. Vremenski rok nakon koga obično nastupa oslobođenje je četiri meseca. Dužnik ima mogućnost da se odluči i za postupak, po kome se oslobađa ispunjenjem plana plaćanja.⁵⁹

Najvažnije karakteristike lične uprave i oslobođenja od preostalih dugova kao dva osnovna elementa ličnog stečaja

Karakteristike lične uprave i oslobođenja od preostalih dugova pokazuju da ova dva osnovna elementa ličnog stečaja imaju i dobre i loše strane. Pre svega, moramo da kažemo, da lična uprava pruža velike mogućnosti za zloupotrebe. Načelo zaštite poverilaca može biti obesmišljeno, imajući u vidu da stečajni dužnik može sakriti imovinu, pogodovati pojedine poverioce, uništiti dokaze nesavesnog rada. To je, praktično, najveća primedba ličnoj upravi.⁶⁰ Naravno, lična uprava

⁵⁷ http://www.svijetosiguranja.eu/files/pdf/svijet_osiguranja/34/ostol10.pdf.

⁵⁸ Opačić A., Individualni stečaj, Glasnik advokatske komore Vojvodine, knjiga 72, broj 1, Novi Sad, januar 2012, str. 43.

⁵⁹ Opačić A., nav. delo, str. 45.

⁶⁰ Radović V., Lična uprava stečajnog dužnika de lege ferenda, Zbornik "Savremene tendencije u međunarodnom stečajnom pravu", Beograd 2009, str. 245.

ima i svoje prednosti. S obzirom da lična uprava nosi sa sobom smanjenje posledice otvaranja stečajnog postupka, stečajni dužnici će imati mogućnost da, blagovremenim podnošenjem predloga za otvaranje stečajnog postupka, izbegnu te posledice. Zatim, stečajni dužnici su zainteresovani da prodaju imovinu po što većoj ceni, jer u mnogim zemljama ne postoji institut oslobađanja od preostalih obaveza ili se o tome donosi odluka nakon protoka određenog vremena.⁶¹

Lična uprava se može primenjivati na dva načina: personalni i materijalni. Kad govorimo o personalnoj primeni, govorimo o tome da li je lična uprava dostupna svim stečajnim dužnicima ili samo pojedinim kategorijama. Pojedini autori kritikuju rešenje koje određuje ličnu upravu samo za preduzetnike, kao fizička lica. Naime, oni smatraju da i direktori privrednih društava mogu upravljati imovinom tog društva i da tu ne postoje razlike u odnosu na upravljanje sopstvenom imovinom od strane preduzetnika.⁶² Materijalni način primene lične uprave, treba da odgovori na pitanje, u kom postupku se može odrediti ovaj institut. Inače, američka koncepcija ličnu upravu vezuje za postupak reorganizacije, dok nemačka koncepcija ovaj institut vezuje za stečajni postupak.⁶³

Izložićemo i osnovna načela na kojima se zasniva lična uprava. To su: 1) Dobrovoljnost. Kod lične uprave je neophodna saglasnost dužnika ili njegov predlog za određivanje ovog instituta; 2) Obavezna saglasnost poverilaca. Ona se zahteva i kod određivanja i kod obustave lične uprave. Isto tako, saglasnost poverilaca je neophodna i kod ograničenja prava stečajnog dužnika; 3) Saradnja stečajnog dužnika i stečajnog upravnika; 4) Nadzorna uloga stečajnog upravnika. Kod lične uprave se stečajni upravnik transformiše iz organa upravljanja stečajnom masom u organ nadzora.⁶⁴

Nekoliko reči i o oslobođenju od preostalih dugova. Naime, nakon zaključanja stečajnog postupka, obaveze stečajnog dužnika se iz civilnih pretvaraju u prirodne obligacije. Dužnik se oslobađa svojih obaveza prema poveriocima, što znači da i potraživanja poverilaca moraju da ispunе pojedine uslove da bi moglo doći do realizacije ovog instituta.⁶⁵ Ta potraživanja moraju nastati do pokretanja stečajnog postupka i moraju ostati nenaplaćena.⁶⁶ Isto tako, ne sme se raditi o izuzetim potraživanjima koja se plaćaju u celosti. Oslobođenje od preostalih obaveza predstavlja razliku između stečaja koji je otvoren nad imovinom fizičkih lica, tj.

⁶¹ Radović V., nav. delo, str. 247.

⁶² Radović v., nav. delo, str. 249.

⁶³ Ibidem.

⁶⁴ Radović V., nav. delo, str. 251–253.

⁶⁵ Radović V., Individualni stečaj, Beograd 2006, str. 102.

⁶⁶ Ibidem.

preduzetnika, od stečaja nad imovinom pravnog lica, odnosno korporativnog stečaja.⁶⁷ Može se postaviti pitanje kako će poverioci, u ovom slučaju, naplatiti svoja potraživanja. Oni ne mogu pokrenuti ni parnični, niti bilo koji drugi postupak za naplatu potraživanja, a ne mogu da pokrenu ni postupak izvršenja, na osnovu izvršne isprave. Međutim, postoje poverioci koji su svoja potraživanja obezbedili stvarnopravnim sredstvima obezbeđenja i oni se mogu naplatiti samo iz tih sredstava.⁶⁸ No, ne mogu se svi stečajni dužnici – fizička lica osloboditi plaćanja preostalih obaveza. U suprotnom, došlo bi do zloupotrebe ove vrste stečaja. Zbog toga, treba detaljno predvideti koja potraživanja mogu biti izuzeta.⁶⁹

ZAKLJUČAK

Imajući u vidu sve veću zaduženost građana u Srbiji, neophodno je, što pre, doneti zakon koji će regulisati lični stečaj, odnosno, oblike ličnog stečaja. Govoreći o tim oblicima, smatramo da treba praviti razliku između stečaja “običnih” građana – potrošača i onih lica koja se bave privednom delatnošću – preduzetnika. Naravno, možemo govoriti i o članovima društava lica kao stečajnim dužnicima, ali bi se i dalje postavljalo pitanje vezano za njihov odnos prema društvu i odgovornost koju ta lica imaju u okviru društva, kako je, napred, rečeno. Dva instituta koja predstavljaju glavne elemente ličnog stečaja jesu lična uprava i oslobodenje od preostalih dugova. Činjenica je da prethodna izlaganja govore da bi se oni primenjivali na sva fizička lica. Međutim, zakonodavac bi morao da odredi razliku u njihovoj primeni, u zavisnosti protiv kog fizičkog lica je pokrenut stečajni postupak. To zavisi i od vrste imovine koja predstavlja masu u postupku, kao i od poverilaca. Sigurno je da bi morala da se koriste iskustva drugih zemalja, pre svega, Nemačke.

⁶⁷ Radović V., nav. delo, str. 103.

⁶⁸ Radović V., nav. delo, str. 104.

⁶⁹ Radović V., nav. delo, str. 105.